

7. Рудинеско Е. Розладнана сім'я / Пер. з фр. – К.: Ніка – Центр, 2004. – 232 с.
8. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
9. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1989. – 448 с.
10. Хорни К. Женская психология / К. Хорни. – СПб. : Восточно-Европейский институт психоанализа, 1996. – 218 с.

Summary

Psychological peculiarities of family, psychological mechanisms of its existing at the modern conditions are analyzed in this article. The reasons of disorder of social activation are considered too. The authors of this article indicate the structural components of social activation according to which the family distributes its tasks and provides an effective process of socialization for its representatives.

Keywords: a family, social activation, neurotic disorders, reaction of condition, types of families.

УДК 159. 954. 2 – 053. 5 (048)

Медведєва Н. В.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Анотація

В статті аналізується проблема сприймання, розглядаються різні погляди, визначення і концепції сприймання в психології. Основна увага сконцентрована на проблемі художнього сприймання.

Ключові слова: сприймання, творче сприймання, художнє сприймання, перцепція, творчість.

Аннотация

В статье анализируется проблема восприятия, рассматриваются разные взгляды, определение и концепции восприятия в психологии. Основное внимание сфокусировано на проблеме художественного восприятия.

Ключевые слова: восприятие, творческое восприятие, художественное восприятие, перцепция, творчество.

Постановка проблеми. З того часу, як Христіан Вольф, німецький філософ, впровадив у наукове застосування термін «психологія», минуло більше ніж двісті років. З того часу психологія перебуває в постійному розвитку. Зокрема ХХ вік пов'язаний також із дослідженнями і розробками психології творчості. Сучасна психологічна наука досить широко і ретельно займається вивченням питань творчості. Затим, питання психології творчості залишаються цариною, в якій ще далеко не все з'ясовано. Однією із таких не вирішених проблем, на наш погляд, є й дослідження художнього творчого сприймання, яке в свою чергу є однією із ключових ланок як у вивченні, так і в розумінні багатьох питань психології художньої творчості та інших пересічних питань у сучасній психології.

Сьогодні психологічній науці належить доволі велика кількість досліджень із означеного питання, що водночас свідчить як про його важливість, так і про неоднозначність, складність, наявність неостаточності у розумінні багатьох положень та необхідності прояснення нез'ясованих аспектів.

Отже, вже друге століття питання щодо характеру та основ художнього сприймання як пізнавального процесу, породжує інтерес у науковців. Хоча найперші розробки щодо природи сприймання виникли ще за часів античності. Усталений інтерес до проблеми художнього сприймання в психології виникає наприкінці XIX ст. й залишається до наших днів.

Згадаємо ключові орієнтири розуміння цієї проблеми. У другій половині XIX ст. знання про сприймання стали однією з вагомих складових системи психологічного знання. Існуючі ранні теорії сприймання відповідали положенням традиційної асоціативної психології, втім в дечому залишаються актуальними і сьогодні. Так, В. Джеймс зазначав: «Найголовнішими фізіологічними умовами сприймання слугують утворені у мозку шляхи асоціацій, що ідуть від зовнішніх чуттєвих вражень» [4, с. 215]. Протилежне асоціонізму трактування сприймання з'явилося завдяки розвитку І. М. Сеченовим (1867) рефлекторної концепції психіки, а також праць представників гештальтпсихології, які представили обумовленість найбільш важливих феноменів сприймання незмінними відношеннями між компонентами перцептивного образу.

Роботи І. М. Сеченова (1866, 1867) сприяли створенню теоретичних моделей рефлекторної будови сприймання, в яких важливого значення набувають еферентні процеси, що адаптують роботу перцептивної системи до характеристик об'єкта (О. В. Запорожець, О. М. Леонтьєв). Сучасні дослідження доводять, що початкові форми сприймання визначаються особливостями постійних сполучень стимулів. Однак розвинені процеси сприймання знаходяться під контролем цілей, що стоять перед суб'єктом. Іntenціональний характер цих процесів дає можливість розглядати їх в якості перцептивних дій (В. П. Зінченко). «Закон перцепції», сформульований М. М. Ланге (1893), будується на концепції стадіальності (фазовості) процесу сприймання, яка передбачає зміну фаз сприйняття від більш загального характеру до більш конкретного, диференційованого, детального. За Ланге, будь-яке відчуття починається з «простого поштовху» в свідомості («щось трапилось»), потім усвідомлюється рід подразника (колір, звук, поверхня), форма предмету, місце в просторі. Ланге бачив в цьому основу всіх найпростіших психічних процесів (М. М. Ланге, «Психологічні дослідження. Закон перцепції», 1893). За Л. С. Виготським «ми сприймаємо дійсність зі смисловими предметними зв'язками та відношеннями» [3, с. 231]. Доречі, саме Л. С. Виготський довів, що маленька дитина спочатку сприймає цілу ситуацію й лише потім може виокремити окремі елементи. Зрозуміло, що це положення дуже важливе в контексті даного дослідження, оскільки в нашому полі зору

знаходиться саме молодший шкільний вік та особливості художнього сприймання в процесі образотворчої діяльності.

Узагальнюючи, ми маємо зазначити, що сучасна наука розглядає сприймання як процес цілісного відображення предметів і явищ, які впливають на людину. Сприймання відбувається на основі відчуттів. На їх основі у свідомості людини виникають сприйняття – уявлення та образи. Проте це не означає, що закономірностями відчуттів вичерпується зміст цього процесу. Водночас, наші відчуття та сприймання здатні до взаємодії. Існує така кількість видів сприймання, скільки й видів відчуттів, які розрізняються за аналізаторами. Між іншим, особливість творчого процесу художника полягає у взаємозв'язку творчої уяви та сприймання.

Як пізнавальний процес, сприймання характеризується низкою особливостей. По-перше, сприймання носить предметний характер. Це виражається в тому, що людині властива тенденція виокремлювати предметний зміст у будь-якій відображеній інформації, а якщо інформації недостатньо, то людина сама «домислює» цю предметність. По-друге, наступна особливість сприймання – це осмисленість, яка полягає в тому, що будь-яка інформація має те або інше об'єктивне відношення до людини. Сприймання носить вибіркового характер, дане означає, що з усього потоку інформації якась її частина становить об'єкт сприймання, а все інше – фон. При цьому саме об'єкт сприймається повно й чітко. Також однією з особливостей сприймання є її залежність від минулого досвіду, повноти і змісту знань, настрою людини. Це явище отримало назву апперцепції.

В залежності від наявності свідомо-пізнавальної мети і вольових зусиль розрізняють сприймання мимовільне і довільне. Особливою формою довільного сприймання є спостереження, яке являє собою цілеспрямоване, організоване і безпосереднє сприйняття якого-небудь об'єкта або діяльності.

Таким чином, сприймання – це відображення реального світу, в результаті чого виникають перцептивні образи. Воно відрізняється від уяви (фантазії) тим, що відтворює в свідомості людини образи реальності, віддзеркалює зовнішній світ.

Отже, *мета* нашого дослідження полягає у теоретичному та експериментальному вивченні художнього сприймання, зокрема його особливостей, властивих дітям молодшого шкільного віку. *Об'єктом дослідження* – є творче сприймання молодшими школярами нової візуальної інформації. *Предметом дослідження* – є психологічні особливості художнього сприймання молодшими школярами нової візуальної інформації на заняттях образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. В основу нашої роботи покладено провідні дослідження у галузі психології творчості, зокрема художньої творчості Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, В. О. Моляко, С. Л. Рубінштейна, Б. М. Теплова, І. В. Страхова та ін., та дослідження проблеми сприймання та безпосередньо художнього сприймання, які висвітлені

в працях Р. Арнхейма, В. О. Барабанщикова, М. М. Волкова, В. В. Любімова, Б. С. Мейлаха, С. Х. Раппопорта, П. М. Якобсона та ін.

Аналіз літератури свідчить, що сприймання має психофізіологічну природу і є результатом дії саме на органи чуття, тобто сприймане – це віддзеркалення предметів і явищ в цілому при їх безпосередній дії на органи чуття. Наші відчуття та сприймання здатні до взаємодії. Сприймання – це складний, рухливий, когнітивний процес, безпосередньо пов'язаний з усією пізнавальною діяльністю особистості, що свідчить про те, що воно завжди певною мірою пов'язане з іншими процесами пізнавальної діяльності – з мисленням, пам'яттю, увагою. У процесі сприймання відбувається аналіз і синтез отриманих нами різноманітних вражень, тобто їх осмислення, інтерпретація. Аналітичні й синтетичні акти сприймання виступають як єдиний процес [8]. Сприймання є виявом аналітико-синтетичної роботи мозку. Сприймання є активним процесом. Воно виникає в діяльності людини, нею підтримується, в ній розвивається (Г. С. Костюк, 1961).

«Відмінність перцептивних образів від інших образних явищ полягає в тому, що перцептивний образ є образом об'єкту, актуально впливаючого на суб'єкта крізь його органи відчуттів. Це завжди образ присутнього об'єкта. Процес формування саме таких образів ми і називаємо сприйманням. ...Образ – це кінцевий результат процесу сприймання» [5].

Р. Арнхейм вважав, що сприймання не є механічним реєструванням сенсорних елементів, а є дійсно творчою здібністю миттєво схоплювати дійсність, здібністю образною, проникливою, винахідливою та прекрасною. Будь-яке сприймання є також і мисленням, будь-яке розмірковування є в той же час інтуїцією, будь-яке спостереження – також і творчість. Вчений стверджував, що на обох рівнях – перцептивному та інтелектуальному – діють одні й ті ж самі механізми. «...Відповідно, сучасна психологія дозволяє нам визнавати процес бачення творчою діяльністю людського розуму. На сенсорному рівні сприймання досягає того, що розуму відомо під назвою «розуміння»» [1].

Все це плавно витікає в головну тезу дослідження – поняття «творче сприймання», яке В. О. Моляко, характеризує як процес (та його результат) конструювання суб'єктивно нового образу, який у більшій чи меншій ступені перетворює, змінює предмети та явища об'єктивної реальності, де перцептивний творчий образ представляє собою оригінальну сукупність нових фіксацій, відбитків, що є в наявності у даного суб'єкта, раніше сформованих образів та їх фрагментів.

Дане положення абсолютно логічно вплітається у трансформацію зорових образів в процесі конструкторської діяльності, яку вчений представляє у такій схемі: *праобраз чи прообраз* → *образ-орієнтир* → *провідний образ* → *образ-предпроект* → *образ-проект* → *образ-розв'язок*. І зазначає, що «у процесі творчої діяльності і розв'язування нової задачі роль образу досить суттєва, але основну регулюючу роль при цьому виконують розумові стратегії, які

представляють собою складні системні утворення психіки». Розглядає сформовану мисленнєву стратегію як критерій, і як сутність процесуального змісту творчого мислення. Задаючи питання: «У чому ж особлива суть стратегії як оригінального психічного утворення?», – дослідник пояснює: «Вона, насамперед, полягає в готовності до творчої діяльності, в наявності у конкретного суб'єкта комплексу умінь і здібностей до здійснення її взагалі, чи певних її видів, зокрема» [10].

Ми ж, в свою чергу, розглядаємо поняття «творче мислення» як таке, що охоплює розумові процеси, які призводять до отримання рішень, створення незвичайних і оригінальних ідей, узагальнень, теорій, зокрема, художніх форм.

Окреслюючи коло проблем, Б. С. Мейлах зазначав, що дослідження художнього сприймання достатньо довго вважалося менш складним питанням, чим вивчення процесів художньої творчості. Втім, дійсно, художнє сприймання – проблема дуже складна та актуальна. І як наукову проблему її необхідно диференціювати, оскільки при всій своїй цілісності вона багатоаспектна (розпочинаючи від необхідності розробки методології предмету до вивчення сутності сприймання, його законів і т.п.). Не зважаючи на те, що художнє сприймання є абсолютно самостійною проблемою її не можна відривати від дослідження творчості як цільного процесу, який включає: авторський задум і всі етапи роботи над своїм твором; результат авторської роботи в якості завершеного продукту творчості; сприймання цього твору глядачем, читачем, слухачем [7.].

Дуже важливо зазначити, що спільним між процесами мислення та сприймання є можливість трансформації образу. Подібні перетворення часто неусвідомлювані, можуть сприяти вирішенню задач, що стоять перед суб'єктом. З цього можна зробити висновок, що сприймання – не пасивне копіювання миттєвої дії, а творчий процес пізнання.

Щодо структури художнього сприймання, ми поділяємо думку С. Х. Раппопорта (1978). В стислому вигляді її можна представити таким чином: психофізіологічні та ідеомоторні ефекти (займають найнижче місце в структурі художнього сприймання, відіграють роль емоційного фону, на якому розгортається процес формування образів знаків і осягнення їх значень); проміжний, де готується перехід від загального сприймання художнього предмета до вичленення образів знаків і збагнення їх значень; наступний шар – формування образів знаків і осягнення їх значень, пов'язані в одній асоціативній ланці, образ знака та його значення складаються одночасно, а перехід від першого до другого здійснюється автоматично; синтетичні шари, де формується створена автором цілісна модель дійсності і де складаються підсумкові ідеї, оцінки, установки [11, с. 212-219].

Отже, сприймання людини визначається наступними *факторами*: якостями та властивостями об'єкту сприймання; умовами, за яких відбувається рецептивна діяльність; особливостями сприймання суб'єкту. На процес сприймання впливає увага (довільна і мимовільна), що становить основу

спостережливості; спостережливість, як уміння детально побачити в речах оточуючого світу їх чуттєву сторону, становить основу культури сприймання. Всі ці фактори впливають на якість перцептивного образу, розуміння, на швидкість сприймання, на формування настанови сприймання. Також, важливого значення набуває і можливість до концентрації уваги. Рівень нашого сприймання визначається також отриманими у процесі життєдіяльності знаннями, вміннями, навичками, досвідом, культурою.

Особливою формою сприймання є, так зване, естетичне сприймання. П. М. Якобсон у своїй роботі «Психологія художнього сприймання» пише: «Процес знайомства людини зі всією сферою прекрасного в цілому – чи буде це краса людських відносин, неповторний вигляд природи, чи буде це значний витвір мистецтва – є естетичним сприйманням» [12, с. 5]. Сприймання різних творів мистецтв він виокремлює в особливий вид естетичного сприймання – художнє сприймання, яке має власні характерні риси та якості. Також відомо, що питання про характер художнього сприймання досліджували естетики, художники, мистецтвознавці. Усі вони відзначали наявність у процесі художнього сприймання переживання естетичного задоволення.

Художнє сприймання твору мистецтва – дуже складний і одночасно цілісний процес. Окремі елементи художнього твору в складному контексті сприймання з'єднуються і виступають у вигляді певних цільностей, частин закінченого твору, які «укладаються в систему образів, в систему різносторонньо даного предмету мистецтва» [12, с. 35]. Однак ці елементи впливають на формування нашого цілісного враження від художнього твору. Цілісний процес художнього сприймання іноді здійснюється досить швидко і проходить без усвідомлення ряду істотних етапів, виступає у свідомості людини в формі цілісного результату – у вигляді оцінок, думок, переживань.

На думку Г. О. Люблінської, процес розвитку сприймання сюжетної картини дитиною включає три рівні: перелічування, опис і тлумачення. Ці рівні свідчать про різний ступінь розуміння дитиною пропонованого їй змісту і залежать: а) від структури картини; б) від міри близькості її сюжету до досвіду дитини; в) від форми поставленого запитання; г) від загальної культури дитини, вміння спостерігати; д) від розвитку її мови. Дитина може показати одночасно різні рівні сприймання картин, інакше кажучи, ці рівні можуть співіснувати [6].

Сприймання твору мистецтва передбачає як сприймання його змісту (*що* зображено), так і форми (*як* зображено). Сприймання витворів мистецтва може досягати різного ступеня складності та повноти. Зазвичай наше сприймання може проходити кілька етапів – від поверхневого сприймання до усвідомлення сутності, глибинного змісту твору. Перший етап – початкове осмислення твору митця: що зображено, які предмети, дійові особи, стосунки між героями тощо. Наступний етап – споглядання твору, занурення в «емоційну складову об'єкта сприймання». Бажання і належне вміння сприйняти емоційне наповнення, подане в творінні художника, спеціально його відчутти – є істотною особливістю художнього сприймання. Саме таке прагнення, на думку П. М. Якобсона,

створює основи для переживання чуттєвої краси твору, його кольорів, форм, звуків, їх тонких нюансів [12, с. 44]. Здійснення, розуміння емоційного наповнення забезпечує наступний етап – сприймання художнього образу в мистецькому творі, осягнення його сутності. Завдяки цьому саме на даному етапі сприймання виникає жива, усвідомлена реакція на витвір мистецтва того, хто сприйняв, пізнав художній образ. Висота злету думки у процесі осягнення художнього образу залежить, по-перше, від сприймаючої особи, її ставлення до життя і людей, масштабності художнього мислення, по-друге, від характеру художнього образу, його ідейного навантаження. У ході подальшого поглиблення сприймання твору мистецтва людина починає сприймати й осмислювати не тільки художній образ, втілений у ньому, але й весь твір мистецтва як значне явище. «Тут художнє пізнання доходить вже до найвищих щаблів, оскільки в акт сприймання, в процес осягнення твору включається вся людська особистість з її світоглядом, ідеалами, моральними почуттями, ставленням до життя» [12, с. 48].

Отже, у процесі сприймання художнього твору відбувається його інтерпретація. Кожна деталь твору набуває для реципієнта особливого, символічного значення, допомагає усвідомити зміст зображеного, тож розглядається більш уважно, диференційовано. З точки зору психології, художній елемент виконує функцію стимулу (подразника), що впливає на нашу свідомість, актуалізує попередній життєвий і мистецький досвід, викликає певний асоціативний ряд, пробуджує почуття, оцінюється, інтерпретується. Сприймання художнього твору (як і сприймання речі, події, явища) значною мірою залежить від сприймаючої особи: її особистісних якостей, підготовленості до такого сприймання, характеру естетичного досвіду, кола інтересів, установки тощо.

Конкретний процес сприймання витвору мистецтва у всіх людей має індивідуальний характер, відрізняється як за рівнем емоційної сприйнятливості, так і характером змісту уявлень, що виникають у процесі сприймання одного й того ж твору мистецтва. Це залежить від багатьох факторів: емоційного досвіду людини, інтересів, естетичного смаку, властивого людині типу сприймання, рівня емоційного розвитку людини, фізичного й психологічного стану в момент сприйняття, умов, за яких протікає цей процес, установки на сприймання, здатності людини до повноцінного сприймання творів мистецтва.

Встановлено, що людина тільки з певного віку здатна сприймати твори мистецтва як такі. В ранньому віці дитина не має уявлення про предмет мистецтва. Розвиток сприймання предметів мистецтва проходить ряд етапів у процесі зростання дитини. «Якість зображення предметів об'єктивного світу на кожному віковому етапі обумовлено сприйняттям та технічними навичками зображати» [9]. У переддошкільному віці дитина сприймає витвір мистецтва не як зображення, а як реальність. Дошкільник молодшої групи усвідомлює, що картина – це зображення, але виявляє до неї дійове ставлення: торкається, гладить тощо. Діти цієї вікової категорії отримують яскраві враження від

картинок, але для них це всього лише чуттєві якості речей, а не твір мистецтва. Подальший розвиток культури художнього сприймання пов'язаний із опануванням мови мистецтва, отриманням специфічних знань, накопиченням досвіду спілкування з мистецькими творами, формуванням художнього смаку, пробудженням інтересу до художнього пізнання. Розмірковуючи над можливостями розвитку художнього сприймання, П. М. Якобсон зазначає: «Для зростання художнього сприймання... важливе виникнення уміння подумати про нього, оцінити його і відповідним чином ставитися до тих або інших епізодів, частин, елементів художнього твору, але не менш важливо не втратити при цьому здатності безпосередньо віддатися враженню від твору, здібності віднестися до нього цілісно» [12, с. 77]. Отже, сприймання твору мистецтва (художнє сприймання) має свої особливості, пов'язані з умовним характером мистецтва та установкою на отримання позитивних емоцій від спілкування з твором мистецтва. Воно безпосередньо залежить від культури реципієнта, його естетичного досвіду, особистісних якостей і установок; умов сприйняття і якостей самого художнього твору.

«Ключова проблема психології процесу малювання – проблема сприймання», – зауважував М. М. Волков [2, с. 13]. А безпосередньо аналіз сприймання в процесі зображувальної діяльності необхідний для загальної теорії зорового сприймання, оскільки досліджувати всі психічні процеси необхідно в конкретній діяльності [2, с. 23]. «Дослідження процесу творчості в зображувальному мистецтві має повну можливість спиратися на матеріал реальної діяльності людини» [9].

Отже, з метою вивчення особливостей художнього сприймання, враховуючі всі існуючі доробки з означеної проблеми, в контексті нашого дослідження були сформульовані наступні завдання:

1) здійснити теоретичний аналіз психологічної сутності проблеми сприймання, розкрити психологічний зміст поняття «художнє сприймання» та визначити особливості його творчих складових;

2) виявити закономірності процесу розуміння нової інформації в ході сприймання, зокрема визначити стратегії творчого сприймання нових об'єктів;

3) встановити вікові особливості художнього сприймання нової інформації, властиві молодшим школярам;

4) з'ясувати можливості стимулювання творчої діяльності на етапі сприймання нової інформації.

Для реалізації поставлених завдань нами розроблено схему проведення психологічного дослідження, що визначає логіку проведення дослідження та складається з двох основних етапів: 1) теоретичного етапу, що охоплює аналіз першоджерел з проблеми «художнє сприймання» в парадигмі стратегіальної теорії творчості В. О. Моляко; 2) експериментального етапу, який реалізовуватиметься у проведенні а) констатуючого та б) розвивального експерименту.

Інструментарієм для об'єктивації творчого сприймання молодшими школярами нової візуальної інформації була методика «Творче сприймання» та додаткові методи спостереження та бесіда.

Результати проведення першої частини дослідження методика «Творче сприймання» представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

П.І. (вік)	ЗАВДАННЯ				
	крапка	дві крапки	три крапки	лінія горизонтальна	лінія вертикальна
1. Ілля Ф. (9 р.)	Крапка Кружечок, камінь Лице	Дві крапки Два ока Машина	Три крапки Три кружечка Спідометр	Полоса Мінус Фара	Лінія Полоса Булава
2. Роман Д. (10 р.)	Інопланетяни Літаюча тарілка Інопланетна станція	Безкінечність Знак безкінечності Маска на хеллоувін	Знак Трикутник Знак від авто, пісочний годинник	Паличка Указка Магнітофон, динаміки	Дошка Парта Хрест швидкої допомоги, будинок
3. Максим Н. (9 р.)	Що це таке Схоже на хмаринки Метелики	Дві крапки На мурав'я Спортивний зал	Армія Армія сороконіжок Волейбол	Ріка Жало бджоли Кубик рубік	Дорога Гілка Паркан
4. Тім В. (9 р.)	Центр Планета Галактика	Очі Квітки Інопланетяни	Три крапки Бермудський трикутник Бермудський трикутник	Меч Горизонт Гелікоптер	Дерево Ліхтар Зима в Америці
5. Іов Ф. (10 р.)	Око, колесо М'яч, колодязь, руль, сонце, луна, кнопка, цвях Колесо від карети	Два колеса Два ока Карета королеви	Очі та ніс, знак машини Два ока і рот, три цвяха Перед Мерседесу, портрет	Паличка поліцейського Дах, рубль Робот іграшка	Вікно, квадрат Дзеркало, чарівна паличка Окуляри
6. Джуліана Д. (9 р.)	Це бланк Білий аркуш Квіти, дерево, кущі, хмарки, поля, сонечко, пагорби	Захід Захід сонця Захід сонця, човни, море	Це мишка Казкова мишка Мишка, пагорби, олівець та сонечко, дерева і дорога	Школа Школа Школа та квіти	Клоун Клоун Клоун та його думка
7. Максим Ч. (9 р.)	Вчителька Вчителька Водоймище колючих жаб	Що це? На що це схоже? Це схоже на дрімучий ліс	Город Великий город Маленький город	Море Велике море Море (але намальован літак)	Стежка Стежка у лісі Стежка
8. Александр Ш. (9 р.)	Крапка Ніс Хлопчик	Очі Пулі Сонце	Трикутник Крапки, сніг Парашут, бермудський трикутник	Риска Палка Телевізор	Стакер Війна Лава
9. Альбіна А. (10 р.)	Крапка Крапля, м'яч, сонце Природа	Дві крапки Очі, метелик Дівчинка	Три крапки Трикутник, піраміда Хата	Лінія Лінія фігури	Палиця Лінія ракета
10. Яна Н. (10 р.)	Крапка Крапка Людина і природа	Це рамка картини Картина Будинок мій, пагорби, дерева ...	Трикутник Ніс ракети Ракета і сонячна система	Дорога, дах будинку Дах, горизонт Будинок у горах, машина, дорога ...	Палка Лінія Зонтик на пляжі ...

11. Робертас К. (10 р.)	Крапка Тарілка, посмішка Смайлік	Два колеса Диски Ромб	Очі М'яч Бокал	Лінія Плюс машина	Палиця, трость Хрест, палка Робот, чоловічок
12. Богдана С. (9 р.)	Крапка Планета, зірка, сніг, сніжинка Сніжинка	Дві крапки Зірки, сніг, крапочки Кубик	Крапки, зірки, сніг, крапочки Пісочні часи	Лінія Лінія, тире, паличка книга	Паличка, лінія Лінія, леска, проволока Дошка, кофта
13. Марія Г. (9 р.)	Коло Око, м'яч, крапка, колесо, коло, сонце Планета, сніжинка, космос	Колеса машини, планети, очі Колеса машини, очі Машина, смішний кінь	Трикутник, дах город Дах Кінь біля води	Дорога Перехід Машина	Дерево Палиця Дерево
14. Марія Н. (10 р.)	Маленький кружечок, крапка Крапка, чорна точка Зонт	Дві чорні крапки Два маленькі кружечки Міст	Три крапки Три чорні маленькі кружечки Вулиця, зонт над пісочницею	Палка Палка Річка	Пряма полоса Палка будинок
15. Гліб К. (10 р.)	Цятка маленька Бублик, очко, зрачок, нора Ніс кицьки	Крапочки Серединка квіточки Квіточки	Шляпа Китаєць у шляпі Самурай	Лінія Стовбур Дерево	Полоса Палка Конверт листівки

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі аналізу теоретичних джерел і проведеного експерименту нами було встановлено, що діти молодшого шкільного віку не лише «сприймають» і «наслідують», а вже й творчо діють, сприймаючи нову інформацію (графічний образ). У дитини означеного віку вже розвивається вміння самостійно використовувати свій практичний художній досвід та знаходити оригінальні й творчі способи його вираження. Дітям притаманна емоційність і безпосередність художнього сприйняття, наочно-образна форма мислення. Вони фіксують свою увагу як загалом так і на окремих деталях зображення. Однак, увага молодших школярів до деталей зображуваного зовсім не означає, що вони добре осмислюють їх у контексті цілого. Для них характерна фрагментарність, навіть позаконтекстність, інформативний рівень сприймання. Вони доволі часто не бачать нерозривного взаємозв'язку всіх компонентів художнього твору, як цілісної художньої структури, не завжди можуть «схопити» типізуючу властивість художнього образу, підтекст твору, напрям авторської ідеї, досягнути всю широту художніх узагальнень, композиційних, просторових, колористичних рішень, не в змозі дати глибоку оцінку художньому твору – для повноцінного сприймання мистецтва їм ще не вистачає належних умінь і навичок. Однак, дітям цього віку все ж таки вже властива єдність образу та форми того що сприймається.

Отже, ми маємо всі підстави говорити, що сприймання дитиною художньої твору є складним психічним процесом, в якому можна виокремити наступні *стадії* (які в свою чергу розгортаються від більш загального характеру до більш конкретного, диференційованого, детального): безпосереднє сприймання (відтворення образів); розуміння ідеї, образного змісту твору

(проникнення в глибину образів); емоційна компонента – вплив художнього образу на особистість; сприймання образотворчих засобів і прийомів виконання; сприймання творчої неповторності, автора.

Також проведені дослідження дозволили вивести *рівні* художнього сприймання: нижчий ступінь – констатуючий; середній – аналітичний; вищий – естетичний; найвищий – художньо-творчий.

Молодший шкільний вік є дуже сприятливим для «закладки» фундаменту гармонійного творчого, зокрема художнього розвитку, оскільки характеризується надмірною допитливістю і уявою, активною позицією у пізнанні навколишнього світу. Тому належним чином організоване сприймання художніх творів у молодших школярів сприяє становленню їх духовності, художніх інтересів, загального розвитку особистості.

Список використаних джерел.

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм. Пер. с англ. – М. : «Архитектура-С», 2007. – 392 с., ил.
2. Волков Н. Н. Восприятие предмета и рисунка / Н. Н. Волков. – М. : Изд. Академии педагогических наук РСФСР, 1950. – 507 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1997. – 416 с.
4. Джемс У. Психология / У. Джемс : под ред. Л. А. Петровской. – М. : Педагогика, 1991. – 368 с.
5. Любимов В. В. Психология восприятия. Учебник / В. В. Любимов. – М. : Эксмо, ЧеРо, МПСИ, 2007. – 472 с., ил.
6. Люблинська Г. О. Сприймання // Дитяча психологія. – К. : Вища школа, 1974. – С. 131-152.
7. Мейлах Б. С. Процесс творчества и художественное восприятие: Комплексный подход: опыт, поиски, перспективы / Б. С. Мейлах : под ред. Б. Кедрова. – М. : Искусство, 1985. – 318 с.
8. Медведева Н. В. Особливості художнього сприймання – показник творчого потенціалу особистості / Н. В. Медведева // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 2. – С. 128–136.
9. Медведева Н. В. Проблема творчого художнього сприймання / Н. В. Медведева // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 5. – Ч.І. – С. 68–77.
10. Моляко В. О. Концепція творчого сприймання / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Зб. наук. праць / за ред. В. О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – Т.12. – Вип.5. – Ч.І. – С. 7-14.
11. Раппопорт С. Х. От художника к зрителю. Проблемы художественного творчества / Семен Хаскеевич Раппопорт. – Москва : Советский художник, 2010. – 240 с.
12. Якобсон П.М. Психология художественного восприятия / П. М. Якобсон. – М. : Искусство, 1964. – 85 с.